

Geen komkommertijd – over stikstof en voedselzekerheid

mr. G.J.M. de Jager

Stikstof

Het was bepaald geen komkommertijd in de agrarische sector deze zomer. Aan het begin van de zomer verscheen de Kamerbrief ‘Weer ruimte voor boer, natuur en bouw: maatregelenpakket voor landbouw, natuur en stikstof’ over de stikstofplannen van het huidige kabinet.¹ Als redactie zijn wij verguld met het feit dat wij de professoren Backes en Erisman bereid hebben gevonden om over deze Kamerbrief op zo korte termijn hun licht te laten schijnen. U vindt hun bijdrage in deze editie.

Intussen kwamen er ook berichten uit Noord-Brabant over een voorgenomen intrekking van natuurvergunningen voor een aantal pluimveehouders gelegen in de nabijheid van voor stikstof gevoelige Natura 2000-gebieden in die provincie.

De Kamerbrief en in het bijzonder ook het voornemen van Noord-Brabant ontlokten de nodige boerenprotesten en op het moment van het schrijven van dit Kort & Bondig zijn die nog niet geluwd. In dit Kort & Bondig wil ik (echter) aandacht besteden aan nog een andere ontwikkeling deze zomer.

Voedselzekerheid

Het behoeft weinig betoog dat de afsluiting van de Straat van Hormuz de wereldeconomie en daarmee ons allen raakt. Het feit als zodanig, maar zeker nu de afsluiting langer duurt, heeft gemaakt dat er in Den Haag de nodige zorgen zijn ontstaan over twee punten: i) hoe bewaken wij onze voedselzekerheid en ii) hoe stellen wij onze positie als exporterende natie in de agrofoodsector zeker. Zijn wij niet te zeer afhankelijk van grondstoffen van elders voor onze voedselproductie en hoe stellen we zeker dat de Nederlandse producten concurrerend kunnen blijven worden verkocht in de wereld? Dat heeft geleid tot een aantal moties en (naar aanleiding daarvan) een aantal Kamerbrieven vlak voor de zomer.

Daar was allereerst de Kamerbrief van 18 juni 2026 ‘Contouren Agrifood Innovatieagenda’.² Deze Kamerbrief was mede een reactie op de motie-Den Hollander c.s., waarmee de regering is verzocht om “voor de zomer samen met bedrijfsleven en kennisinstellingen te komen tot een ambitieuze innovatieagenda voor tuinbouw, zaadveredeling en biotechnologie [...] en in Europees verband actief in te zetten op een ambitieus en innovatievriendelijk beleid ten aanzien van nieuwe genomische technieken”.³

Ter invulling van de afspraken uit het regeerakkoord verscheen op 23 juni 2026 een Kamerbrief met daarbij een Interdepartementale Uitvoeringsagenda Biotechnologie 2026, waaraan ook het ministerie van landbouw, visserij, voedselzekerheid en natuur meegeschreven heeft.⁴ De ontwikkeling van de biotechnologie wordt in

1 Brief van 26 juni 2026, <https://open.overheid.nl/details/bc6acef2-0bb5-4ea6-976d-c7630b45ac89>

2 https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2026Z13751&did=2026D30925

3 Tweede Kamer, vergaderjaar 2025-2026, 36 800 XIV. nr. 49.

4 <https://open.overheid.nl/details/fbbba041-0602-43f7-9dea-5afb0a3a67b6>

het regeerakkoord gezien als een van de strategische domeinen waarin Nederland zich verder zou moeten ontwikkelen en bekwamen. In de woorden van het kabinet:

“In een veranderende wereld willen we als Nederland wereldwijd tot de kopgroep behoren in onderzoek, ontwikkeling en toepassing van biotechnologie. Biotechnologie draagt bij aan de maatschappelijke doelstellingen die we hebben op het terrein van gezondheid, van circulaire economie en van voedselproductie.

We zetten onze overheidsinstrumenten op het gebied van innovatie en valorisatie hier gericht op in en we maken ons in Nederland en Europa sterk voor een toekomstgericht en veerkrachtig regelgevend kader. Hiermee worden de kansen die biotechnologie biedt benut en blijft de veiligheid voor mens, dier en milieu gewaarborgd.”⁵

Vervolgens kwam op 8 juli 2026 de Kamerbrief ‘Aankondiging Strategische Agenda Voedselzekerheid’.⁶ Met deze brief beoogt de staatssecretaris uitvoering te geven aan de motie van de leden Lohman (CDA) en Verkuijlen (VVD) die het kabinet oproepen voedselgrondstoffen expliciet mee te nemen in het beleid rond het afbouwen van risicovolle strategische afhankelijkheden.⁷

Uitgelicht: Contouren Agrifood Innovatieagenda

De plannen van de staatssecretaris laten zich mooi samenvatten in de volgende figuur.

Opvallend is dat de focus wat betreft de innovatieagenda toch vooral ligt op de tuinbouw en niet op de veeteelt. Het woord ‘stikstof’ valt ook slechts enkele malen in deze Kamerbrief. Op het punt van innovaties ziet de staatssecretaris namelijk wel een verband met het stikstofdossiers benodigde innovatieve ontwikkelingen om de stikstofemissies en daarmee -deposities te reduceren.

Voor juristen is uiteraard van belang wat wordt bedoeld met het ‘wegnemen van belemmeringen’ als randvoorwaarde die op orde moet komen, wil de innovatieagenda uitgevoerd kunnen worden. Kennelijk moeten al die belemmeringen worden weggenomen. Het fundament onder een aantrekkelijk innovatieklimaat is dat de randvoorwaarden voor innovatie op orde zijn, zo stelt de Kamerbrief. Daarmee wordt dan bedoeld dat

⁵ t.a.p. 4, pag. 2

⁶ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2026Z15968&did=2026D35987.

⁷ Tweede Kamer, vergaderjaar 2025-2026, 21 501-02, nr. 3413.

belemmeringen die gewenste ontwikkelingen en groei in de weg staan, zoveel als mogelijk weggenomen worden. Er moet ruimte zijn om te kunnen experimenteren buiten de gebaande paden, zo geeft de staatssecretaris aan.⁸

Uit de Kamerbrief volgt – meer specifiek – dat er nog de nodige belemmeringen op het gebied van wet- en regelgeving zijn die uitvoering van de agenda in de weg staan. Dat ziet met name op de poten ‘Agtech’ en ‘Weerbaar telen’. Wat betreft die laatste poot geldt dat wat de staatssecretaris betreft grote stappen gezet kunnen en moeten worden in het versnellen van de veredeling door het gebruik van Nieuwe Genomische Technieken (hierna: NGT’s) zoals CRISPR-CAS⁹ en de toepassing van AI en data. Hierbij wordt biotechnologie gebruikt om gericht, snel en precies wijzigingen in het genoom van de plant aan te brengen. Dat mag niet zomaar, zo wordt in de Kamerbrief ook geconstateerd.

NGT’s vallen onder de EU-regelgeving voor genetisch gemodificeerde organismen (GGO-regelgeving¹⁰). NGT’s zijn elders in de wereld (deels) vrijgesteld van regelgeving en dat veroorzaakt een ongelijk speelveld. Op Europees vlak wordt echter, mede op voorspraak van Nederland, aldus de staatssecretaris, een forse inhaalslag gemaakt om veredeling door toepassing van NGT’s toe te staan. Op 17 juni 2026 heeft het Europees Parlement een verordening aangenomen betreffende met bepaalde nieuwe genomische technieken verkregen planten en de daarvan afgeleide producten.¹¹ Deze verordening is van toepassing met ingang van 17 juli 2028.¹² Met deze verordening worden de NGT’s gemakkelijker toepasbaar voor een brede groep veredelaars.

Het samen met de stakeholders overleggen over en uitwerken van de innovatieagenda zal in de tweede helft van dit jaar plaats moeten gaan vinden.

Uitgelicht: Strategische Agenda Voedselzekerheid

Vervolgens nog een paar woorden over de Strategische Agenda Voedselzekerheid. Deze agenda is ingegeven door de onrust in de wereld en de wens zo min mogelijk afhankelijk te zijn van het buitenland wat betreft onze eigen voedselzekerheid. Het is uiteraard een gegeven dat Nederland veel grondstoffen en voedsel produceert, meer dan de Nederlandse bevolking op kan. Er zijn echter grondstoffen, zoals soja, die erg belangrijk zijn voor de productie, maar die niet in voldoende mate voorhanden zijn. Dat maakt dat ook langs die weg meer zekerheden moeten worden ingebouwd om weerbaarder te worden tegen verstoringen. De staatssecretaris ziet dat doel bereikt worden langs drie pijlers: i) een veerkrachtige voedselvoorziening, ii) het verminderen van strategische afhankelijkheden en kwetsbaarheden en iii) een verhoging van de crisisparaatheid.

De laatste pijler licht ik eruit, omdat daar ook nog relevante nieuwe wetgeving het vermelden waard is. Dat betreft de net in werking getreden Wet weerbaarheid kritieke entiteiten (Wwke).¹³ De minister heeft recent de Regeling weerbaarheid kritieke entiteiten levensmiddelensector in consultatie gebracht. Deze Regeling geeft uitvoering aan een bevoegdheid uit de wet en met de Regeling wordt de levensmiddelensector tot een kritieke sector als bedoeld in de Wwke gemaakt. Eenmaal een kritieke entiteit / kritieke sector, worden krachtens artikel 15 van de Wwke diverse zorgplichten van kracht die ertoe strekken dat (in het geval van de levensmiddelensector) kritieke processen rond productie en distributie zoveel mogelijk altijd door zullen blijven lopen.

8 T.a.p. 2, pag. 12.

9 CRISPR-Cas is een techniek waarmee wetenschappers DNA heel precies veranderen. Het is een soort moleculaire schaar die een specifiek stukje genetisch materiaal opzoekt in een cel. Wanneer hij dit stukje vindt, knipt hij het DNA op die plek door. Omdat gebroken DNA ernstige gevolgen heeft, ‘lijmt’ de cel zo’n breuk direct. Tijdens dat reparatieproces ontstaan foutjes in het DNA rondom de breuk. Een dergelijke mutatie kan ertoe leiden dat een gen (een stukje DNA dat één biologische eigenschap regelt) uitgeschakeld wordt. En dat is precies wat wetenschappers willen bereiken. Bron: <https://www.biotechnologie.nl/technologieen/crispr-cas/>.

10 o.m. Verordening (EG) nr. 1829/2003, Verordening (EG) nr. 1830/2003 en Verordening (EG) 1946/2003.

11 Verordening (EU) 2026/1388.

12 De artikelen die zien op het opstellen van richtsnoeren, gedragscodes en het instellen van deskundigengroepen die invulling en uitvoering moeten gaan geven aan deze verordening zijn al op 16 juli 2026 in werking getreden. In zoverre zullen de eerste stappen rond de uitvoering van deze verordening binnen afzienbare tijd al duidelijk worden.

13 Stb. 2026, 188 ter implementatie van Richtlijn (EU) 2022/2557 betreffende de weerbaarheid van kritieke entiteiten (...), PbEU 2022, L 333 en in werking getreden per 15 augustus 2026 (Stb. 2026, 190).

Tot slot

Het was een hete zomer, letterlijk en figuurlijk, in Nederland en daarbuiten. Uit de plannen van voor deze zomer volgt wel dat de politiek niet blind is voor de uitdagingen, gevaren en wat dies meer zij, waar de agrarische sector voor staat. In zoverre mogen we hopen dat het nieuwe kabinet de gelegenheid en tijd krijgt zijn plannen op dit moment ook uit te werken, want zij moeten zorgen voor een versterking van de sector.